

WEETJES & FEITJES

OVER MONUMENTEN

Tip!

Neem contact op met
jouw lokale Open Monumenten-
dag comité voor informatie over
de monumenten in jouw buurt.

Mail naar

info@openmonumentendag.nl
of bel 033-2091000

WAT IS EEN MONUMENT?

Een monument is een gebouw, beeld of teken dat wordt beschermd omdat het bijzonder en oud is. Monumenten zijn bijzonder vanwege hun belangrijke rol in de geschiedenis van een land, stad of dorp. Er zit dus een historisch verhaal of een herinnering aan vast. Monumenten worden officieel door de overheid beschermd.

Dat betekent dat het gebouw niet zomaar veranderd of gesloopt mag worden. Monumenten bestaan in allerlei soorten en maten. Er zijn vier soorten monumenten: rijksmonumenten (van het rijk), provinciale monumenten (van de provincie, alleen in Drenthe en Noord-Holland), gemeentelijke monumenten (van de gemeente) en beschermde stads- of dorpsgezichten (van een stad of dorp). Monumenten zijn vaak gebouwen, maar ook standbeelden, herinneringstekens, tuinen, begraafplaatsen, bankjes of vervoersmiddelen kunnen een monument zijn.

MONUMENTSOORTEN

Er zijn dus veel verschillende soorten monumenten. Je kan ze opdelen in 16 verschillende categorieën. Hieronder staan alle categorieën. Bij elke categorie staat een voorbeeld. Deze kan je vinden in de 3D-wandeling. Let op: dit is maar één van vele mogelijke voorbeelden, er zijn er heel veel!

Archeologische monumenten

Een archeologisch monument is een plek waar iets van heel vroeger te zien is. Soms is dat boven de grond, maar vaak ook onder de grond. Onder de grond liggen veel overblijfselen uit de geschiedenis. Denk aan Romeinse villa's, verborgen grafvelden, grafheuvels, oorlogsresten en hunebedden. En in het water liggen veel gezonken schepen.

Voorbeeld: Hunebed D53 in Havelte

Boerderijen

Een boerderij is een combinatie van een woning met een ruimte die wordt gebruikt voor akkerbouw (verbouwen van groente bijvoorbeeld) of veeteelt (het houden van dieren). Het is het bedrijf en de woning van een boer of boerin. Boerderijen hebben een grote schuur om de oogst in op te slaan of als stal voor de dieren. Er zijn verschillende types boerderijen, zoals los hoes (bewoners en vee leefden in dezelfde ruimte), kop-hals-rompboerderij (woonhuis-keuken-stal), stolpboerderij (vierkant met een piramidevormig dak), Zeeuwse schuur en gesloten hoeve in Limburg.

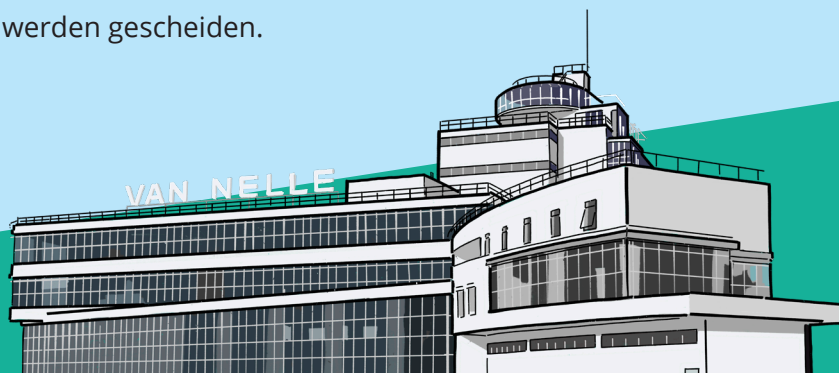
Al in de prehistorie werden boerderijen gebouwd uit hout, plaggen, riet en stro. De eerste boeren in Nederland vestigden zich rond 5.000 voor Chr. in Limburg. De meeste boerderijen zijn gebouwd in de 18e en 19e eeuw. Omdat we in Nederland al lange tijd veel landbouw hebben, zijn er veel monumentale boerderijen: meer dan 7.500. Wel verdwijnen er steeds meer boerderijen in Nederland.

Voorbeeld: Hoeve Sint Aldegonde in Giethoorn

Industrieel erfgoed

Industrieel erfgoed is alles dat de mens heeft gebouwd voor werkende mensen. Fabrieken zijn daar een voorbeeld van. Maar denk ook aan drukkerijen, werkplaatsen en bierbrouwerijen. Een fabriek is een gebouw waar met machines producten worden gemaakt. De eerste grote fabrieken in Nederland zijn gebouwd in de tweede helft van de 19e eeuw, tijdens de industriële revolutie. Eerst vooral in Twente en Noord-Brabant, later overal in het land. Fabrieken waren vaak grote gebouwen met hoge schoorstenen in de buurt van water. Vroeger (in de 19e eeuw) was het lawaaiig in een fabriek. Dat kwam doordat alle machines in één grote hal stonden te dreunen. Later werden de gebouwen prettiger voor de arbeiders met meer daglicht. De werkruimtes werden gescheiden.

Voorbeeld: Van Nellefabriek in Rotterdam

Kantoorgebouwen

Een kantoor kan een heel bedrijf zijn, zoals een bank. Je hebt ook fabriekskantoren; kantoren binnen fabrieksgebouwen. Daarnaast hebben grote bedrijven ook nog een hoofdkantoor. Monumentale kantoorgebouwen zijn vaak banken, verzekeringsmaatschappijen, postkantoren of handelsmaatschappijen. Het waren indrukwekkende gebouwen gebouwd van mooie materialen. Er was vaak een wachtruimte voor bezoekers en er waren veel kamers voor het personeel. Er was een typemachine, waar mensen (voor de tijd van computers) teksten typten op een typemachine, en de directeur had de mooiste kamer. Monumentale kantoorgebouwen komen uit de tweede helft van de 19e eeuw of uit de 20e eeuw.

Wist je dat het werken op kantoor al 4.000 jaar geleden ontstond?

Toen waren schrijvers druk aan het werk voor de bestuurders van het land.

Ze stuurden instructies van de koning door, verkochten land namens boeren en schreven persoonlijke brieven.

Voorbeeld: Het Zandkasteel in Amsterdam

Kastelen

Een kasteel is een groot woonhuis van mensen van adel, gebouwd in het buitengebied. Ze werden gebouwd om ze te beschermen en om erin te wonen. In een kasteel woonden de kasteelheer met zijn gezin, ridders en personeel. Een kasteel is meestal groot, met veel mooie kamers en torens. Voor het personeel waren er eenvoudige kamers in de kelder. Om het te verdedigen werd er vaak een gracht of een muur omheen gebouwd.

Kastelen zijn in de middeleeuwen ontstaan, in het jaar 900!
De meeste kastelen zijn gebouwd in de 13e en 14e eeuw.
Sommige kastelen worden ook wel burchten genoemd.
Een burcht is een kasteel dat extra versterkt is.

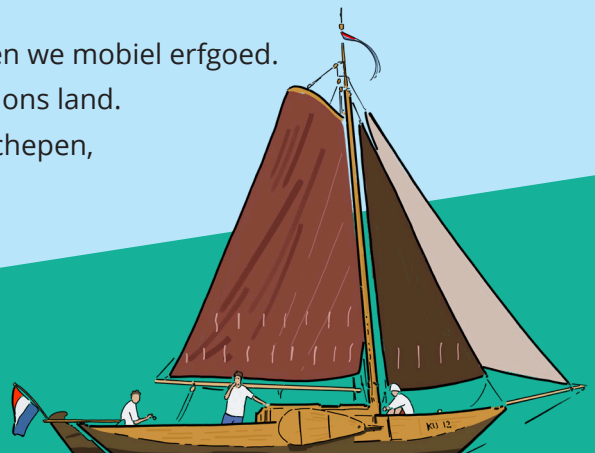
Voorbeeld: Kasteel Hackfort in Vorden

Mobiel erfgoed

Ook voertuigen kunnen een monument zijn, dat noemen we mobiel erfgoed. Ze zijn erg belangrijk geweest voor de ontwikkeling van ons land. Want wat zouden we geweest zijn zonder koopvaardij schepen, stoomtreinen of de eerste passagiersvliegtuigen? Sommige monumentale voertuigen worden nog steeds gebruikt.

Voorbeeld: vissersschip KU12

Molens

Een molen is een werktuig dat door wind of water wordt aangedreven. Er zijn veel verschillende soorten molens. Een paar voorbeelden: molens om graan te malen, om hout te zagen, om polders droog te malen en molens om elektriciteit op te wekken. In sommige molens woonde de molenaar met zijn hele gezin. Vaker woonden ze in een huisje naast de molen. In het jaar 1200 werden er al molens gebouwd. De oudste nog bestaande molen in Nederland is vóór 1441 gebouwd, maar niemand weet precies wanneer.

Voorbeeld: Molen De Rat in IJlst

Monumentaal groen

Monumentaal groen zijn parken en tuinen die bijzondere planten of een bijzondere geschiedenis hebben. Een botanische tuin is bijvoorbeeld een bijzonder soort tuin. Dat zijn tuinen waarin je naast planten uit eigen land, ook planten van over de hele wereld kunt vinden.

Een park is een speciaal ontworpen en aangelegd groen gebied, waarin je kunt wandelen, spelen of buiten zitten. Vaak zijn in een park allerlei soorten bomen, slingerende wandel- en fietspaden, een vijver, een standbeeld, bankjes, een theehuis of een muziektent te vinden.

Veel parken zijn aangelegd in de 19e en 20e eeuw.

In de middeleeuwen bouwde men een muur om alle mooie tuinen. Middeleeuwers dachten dat er boeven en wilde dieren in de bossen waren.

Die moesten worden buitengesloten met hoge muren.

Voorbeeld: Tuinen van Mien Ruys in Dedemsvaart

Monumenten van ontspanning

Monumenten van ontspanning zijn musea, theaters, concerthallen, schouwburgen, sporthallen, hotels en herbergen. Het zijn gebouwen waarin mensen zich vermaken. In musea kunnen mensen ook kennis opdoen over een bepaald onderwerp.

Voorbeeld: Rijksmuseum in Amsterdam

Openbare gebouwen

Openbare gebouwen zijn gebouwen waar iedereen mag komen. Openbare gebouwen zijn bijvoorbeeld stations, winkels en gemeentehuizen. De meeste monumentale openbare gebouwen zijn indrukwekkend omdat ze macht en welvaart moesten uitstralen. Ze hebben vaak een mooie gevel en een deftige ingang.

Voorbeeld: station Baarn

Religieus erfgoed

Kerken, gebedshuizen en kloosters vallen onder religieuze gebouwen. Ze vertellen veel over de geschiedenis. Niet alleen over die van religie, maar ook over culturen, gebruiken en verhalen van mensen. In kerken vinden veel belangrijke gebeurtenissen plaats, zoals trouwerijen, herdenkingsdiensten en dopen. Een kerk is daarom een plek van herinnering.

In Nederland heb je veel protestantse kerken en katholieke kerken die een monument zijn. Elke stad of dorp in Nederland heeft wel een kerk. Soms staan er zelfs twee; een protestantse én een katholieke. Daarnaast heb je in Nederland ook moskeeën (een kerk van de islam) en synagogen (een kerk van het jodendom) waarvan sommige een monument zijn.

In de protestantse kerk houdt de dominee zijn preek vanaf de preekstoel. Deze staat centraal in de kerk zodat iedereen hem goed kan zien en horen. Je zult in deze kerken nauwelijks beelden of schilderijen zien. Veel kerken hebben wel mooie glas-in-loodramen. Protestantse kerken bestaan vanaf de Reformatie (1566), maar sommige gebouwen zijn ouder.

Vóór 1566 waren het katholieke kerken.

De belangrijkste plek in een katholieke kerk is het koor. Dat is de plaats waar het altaar staat en de priester of de pastoor de heilige mis opdraagt.

In bijna alle katholieke kerken hangen de veertien kruiswegstaties: afbeeldingen van het lijdensverhaal van Jezus.

In Nederland bestaan nog kerken die in de middeleeuwen gebouwd zijn.

Voorbeeld: Sint Stevenskerk in Nijmegen

Straatmeubilair

Nederland staat vol met straatmeubilair, zoals banken, picknicktafels, straatlantaarns, putten, urinoirs en pompen. Die kunnen ook een monument zijn.

Een bekend monument in deze categorie is het Nationaal Monument op de dam in Amsterdam. Dit oorlogsmonument komt uit 1956 en is gemaakt door beeldhouwer Rådecker en architect Oud. Op 4 mei wordt aan de hand van (onder andere) dit monument de Tweede Wereldoorlog herdacht.

Voorbeeld: Nationaal Monument in Amsterdam

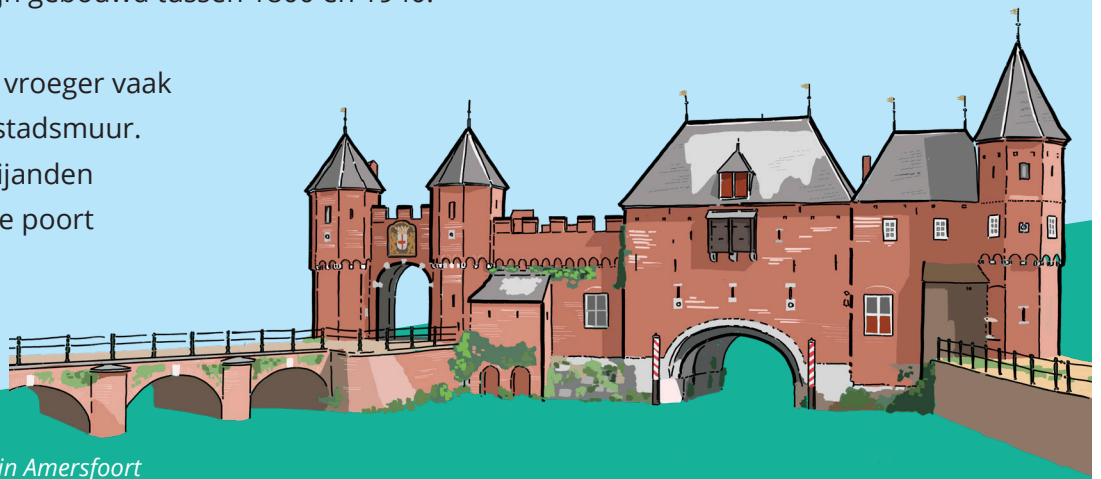
Verdedigingswerken

Verdedigingswerken als forten, schansen, poorten en stadsmuren zijn er om ons tegen vijanden te verdedigen en inwoners te beschermen.

Een fort bestaat vaak uit verschillende onderdelen. Als er oorlog dreigde, dan woonden er soldaten om het land te verdedigen. Het gebied rondom de forten kon onder water gezet worden. Te diep om te lopen, te ondiep om te varen. Zo hield je de vijand op een afstand. In een kring rondom de forten mochten alleen houten gebouwen staan. In oorlogstijd konden de huizen worden platgebrand. Dan was er genoeg ruimte om op de vijand te schieten. Het oudste fort staat in Zeeland en is een zeefort. Het is al in 1547 gebouwd. De meeste forten zijn gebouwd tussen 1800 en 1940.

Een stadspoort was vroeger vaak onderdeel van een stadsmuur.

's Nachts en als er vijanden aankwamen werd de poort gesloten.

Voorbeeld: Koppelpoort in Amersfoort

Woonhuizen

Woonhuizen is de grootste soort monumenten. Er zijn wel meer dan 26.500 monumentale woningen in Nederland. Van hele kleine tot grote deftige huizen. 't Hoeske van Thais Joaptje in Groningen is een huisje van maar één kamer. Het is gebouwd in 1835.

Maar er zijn ook veel grote, deftige monumentale woonhuizen. Deftige woonhuizen komen meestal uit de 16e en 17e eeuw. Ze waren vaak eigendom van een rijke koopman of een bestuurder. Sommigen hadden een huis midden in de stad.

Anderen lieten een mooi huis buiten de stad bouwen.

Sommige huizen zijn ook heel oud. Huis Oudaen in Utrecht bijvoorbeeld komt uit de middeleeuwen.

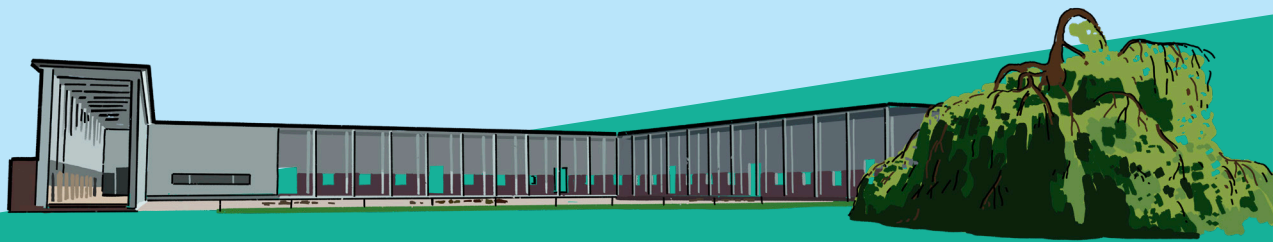
Woonhuizen vertellen veel over de bewoners uit die tijd.

Voorbeeld: 't Hoeske van Thais Joaptje in Groningen

Begraafplaatsen

Een begraafplaats is een stuk omsloten grond waar de lichamen van overleden personen worden begraven. Ook worden op begraafplaatsen urnen met as van gecremeerde mensen bewaard of begraven. Veel begraafplaatsen zijn aangelegd als een soort park met wandelpaden, bomen en een ontmoetingsruimte. Een begraafplaats heeft vaak verschillende afdelingen, bijvoorbeeld begraafplekken voor kinderen, voor katholieken en voor arme mensen. Vroeger werden mensen in of rond de kerk begraven. Die plek noemde je een kerkhof, omdat het meestal een plek was in de tuin (hof) van een kerk. Veel begraafplaatsen zijn gebouwd in 1830-1840. Ze moesten toen buiten de stad of het dorp worden aangelegd. In Nederland zijn er meer dan 4.000 begraafplaatsen. Sommige bestaan al sinds de middeleeuwen.

Voorbeeld: begraafplaats Zuiderhof in Hilversum

Weg- en waterbouwkundige werken

Weg- en waterbouwkundige werken zijn er om transport tussen locaties mogelijk te maken. Denk aan wegen, bruggen, sluizen, kademuren en andere bouwwerken die iets met wegen en water te maken hebben. Nederland staat er vol mee. Als ze bijzonder en minimaal 50 jaar oud zijn mogen ze monument genoemd worden.

WERELDERFGOED

Alle monumenten in Nederland vallen onder erfgoed.

Erfgoed is alles wat bewaard moet worden voor de volgende generaties. Het gaat niet alleen om gebouwen, maar ook voorwerpen als boeken en zelfs feesten en gewoonten.

Ze moeten worden bewaard omdat ze een belangrijke culturele of historische waarde hebben.

Niet alleen in Nederland, maar over de hele wereld heb je erfgoed. Dat noem je samen werelderfgoed. Het werelderfgoed wordt beschermd door de UNESCO, een organisatie van de Verenigde Naties.

Bekende monumenten op de werelderfgoedlijst zijn de Stonehenge, het Kasteel van Versailles, de Chinese Muur en het Vrijheidsbeeld.

Op de werelderfgoedlijst staan ook **Nederlandse werelderfgoederen**. Het zijn er 13, namelijk:

Eise Eisinga Planetarium

Neder-Germaanse Limes

De Hollandse Waterlinies

Koloniën van Weldadigheid (met België)

Van Nellefabriek in Rotterdam

Grachtengordel van Amsterdam

Waddenzee (met Duitsland en Denemarken)

Rietveld Schröderhuis in Utrecht

Droogmakerij De Beemster in Noord-Holland

ir. D.F. Woudagemaal bij Lemmer

De historische binnenstad van Willemstad op Curaçao

Molens van Kinderdijk-Elshout

Schokland en omgeving in de Noordoostpolder

Een monument kan tegelijkertijd ook werelderfgoed zijn. Dat is zo bij de Van Nellefabriek in Rotterdam, het Rietveld Schröderhuis in Utrecht, het ir. D. F. Woudagemaal in Lemmer en de molens van Kinderdijk-Elshout. Soms kan een werelderfgoed ook een verzameling van monumenten zijn. De Hollandse Waterlinies bevatten bijvoorbeeld veel monumentale forten en sluizen en de grachtengordel in Amsterdam heeft meerdere monumentale huizen.